

Om briter og andre utlendingers laksefiske i Norge fra 1820 – til år 2000 – en vandring gjennom historien

Av: Øystein Aas (oystein.aas@nina.no)

Jeg tenkte at det kunne være interessant helt først å vise denne brosjyren fra 1953. Den er utgitt av Londonkontoret til Norges Turistråd ved deres sjef Per Prag. Og er en glitrende guide til laksefiske i Norge, rettet mot briter. Så dette seminaret representerer altså ingen ny satsning!

Mange har skrevet og vist interesse for britenes fiske i Norge – og det finnes flere hyllemetre med bøker om temaet

Britene innførte sportsfisket til Norge, men;
Er utlendinger og laksefiske i Norge synonymt med briter? Og når det var slik, hvorfor er de så få i dag?

I denne sammenheng; kan vi lære noe av denne historikken i dagens arbeid med å utvikle laksefisketurismen? Ja – kan vi rent ut sagt utnytte denne historikken?

Jeg ber om unnskyldning dersom noen av opplysningene er upresise. Jeg er også sikker på at mange av dere her i salen kunne hatt mye å supplere til dette fra de enkelte elver som dere kjenner best.

En kort presentasjon av meg selv:

Laks og sportsfiske er en stor del av mitt liv.

Arbeider på NINA og UMB, dels med lakseforvaltning, dels med turisme og friluftsliv

Frilans laksefiskeskribent i flere tidsskrifter (Norge, Sverige, Canada)

Driver også egen konsulentvirksomhet.

Meget interessert laksefisker helt siden tidlig i tenårene, med bred erfaring fra over 25 norske elver, og fra Russisk, Islandsk, Svensk og Canadisk laksefiske.

I dette foredraget drar jeg litt på alle hattene...

Pionerene

Når startet sportsfisket etter laks i Norge?

Pionertiden var 1820 – og 1830 tallet.

Sentrale navn var Thoning Owesen, Robert Hutchinson og William Bilton, en norsk-ire, en skotsk-nordmann og en brite.

Nidelva, Thoning Owesen og årstallet 1822 er vel så nærme vi kan komme en tidfesting av starten på sportsfisket etter laks i Norge.

Utover på attentredvetallet ble det flere om benet, en av de som tidlig orienterte seg var William Bilton. Denne mannen gav anonymt ut boka "Two summers in Norway". Det er tydelig at en del av de britiske pionerene var nokså ambivalente til å fortelle om hva de drev med. På den ene siden ville de tydeligvis gjerne fortelle om sine fantastiske opplevelser, på den andre siden var det mange som ville holde oppdagelsene og mulighetene for seg selv. Løsningen kunne bli en anonym bokutgivelse – slik at fiskekompisene ikke forstod at det var du (i dette tilfellet Billy) som sladret om det gode fisket.

Dette er et 1800-talls bilde som trolig er fra midtre del av Gaula.

Klondyke 1850 - 1914

På 1840- og 1850 tallet økte tilstrømningen av briter betydelig, og mange av de viktige elvene ble besøkt og leid opp allerede på denne tiden – så vel Tana som Alta var vel kjente allerede nå. I dag stusser vi kanskje ikke så veldig over dette, men det er viktig å huske på at det på denne tiden foregikk all transport med skip og hest og kjerre. En ukes fiske i Nord-Norge innebar at en brite måtte være på reisefot minst en måneds tid.

Dette er en gammel tegning av et engelskhus som stod like nedenfor Fiskumfossen, på valdet som nå kalles for Tørrisdalen, for øvrig en skikkelig storlaks plass. Dessverre er dette huset borte nå, sammen med så mange andre engelskhus.

Jones Guide to Norway som kom allerede 1848 skulle gi en viktig indikasjon om utviklingen utover siste halvdel av 1800-tallet; Norske lakseelver ble som en magnet på den britiske overklassen og deler av middelklassen!

Hva preget denne tiden:

- Godt laksefiske
- Utvikling av formidlings- og reisebyrålignende selskaper
- Oppbygging av laksefiskerboliger
- Fremveksten av reguleringer som styrket mulighetene for sportsfisket
- En etter hvert aktiv fiskekultivering gjennom bygging av fisketrapper og klekkerier, og også dette med oppleie av bundne redskaper var svært vanlig på denne tiden...

Vi fikk tidlig også en stor formidler: Lumley & Dowell, som sto for helhetlige pakker - formidling og salg og reiseplanlegging, i samarbeid med nordmenn. Og svært mange norske elver ble tatt i bruk. De enkelte elvene ble både hardere utnyttet, og elver som tidligere ikke var fisket av turister, ble tatt i bruk.

På 30- og 40 tallet var fisket oftest konsentrert til de ypperste delene av elvene, mens deler som i dag fiskes intensivt og anses som meget gode, ikke ble brukt.

Raskt tettet det seg til i elvene. I Namsen fisket de på 30 tallet bare de beste poolene mellom Grong og Fiskum. Snart var også vald lengre ned attraktive, som her fra Holandsøy.

Denne tiden gav oss alle disse fantastiske båndene og historiene:

- Duke of Roxburghe og Alta
- Bromley Davenport og Rauma
- Lady Arbuthnott og Driva
- Pottinger og Stjørdal
- Gordon og Gaula
- Portman og Lærdal osv osv

Hardys katalog uttalte i 1896 om laksefiske i Norge at "all principal rivers are held by Englishmen". Elver som verken tidligere eller senere har vært særlig attraktive for sportsfiske var på denne tiden utleid. Bildet er Driva, Ladyens hjemmebane.

Men det var ikke slik at absolutt alle elver fikk de inntekter og de gjester de kanskje regnet med.

Neiden var ett vassdrag der oppsitterne forsøkte å få til en leieavtale med briter i over 20 år – fra 1870 tallet til 1895 uten å lykkes. En hovedgrunn var nok at elven, som i dag, hadde mye fiske med bunden redskap. Selv etter et kort leieforhold omkring århundreskiftet ble det aldri noe engelskfiske i Neiden.

Slutten på epoken

Første verdenskrig fra 1914 til 1918 førte til en brutal pause i engelskmannsepoken. Og årsaken ser vi her – de tyske ubåtene.

På sett og vis ble det ikke bare en pause. Krigen medførte at sjøreisen ble for risikofylt og etter krigen ble britenes dominans aldri som før.

Medvirkende til dette var også et par andre faktorer;

- Laksefisket var inne i en bølgedal i en del regioner
- Andre nasjoner og grupper kom på banen
- Krigen ble noe senere fulgt av en dyp økonomisk krise og senere enda en krig

Nye grupper

Startet på 1900-tallet ble derfor også en inngang i laksefisket for en del andre grupper;

- Norske forretningsfolk og formidlere kom på banen for alvor. Eksemplifisert ved Skipsreder Stang som overtok rettighetene til Portmann i Lærdal
- Norske firmaer som Beyer, Rieber og Thams drev relativt stort i formidling og fremleie allerede fra århundreskiftet.
- Mange norske ble også meget dyktige fiskere – her kan nevnes Preuthuns bok om lakse- og sjøørretfiske som kom rett etter århundreskiftet, og Reidar Brekkes meget moderne og kunnskapsrike bok som kom i 1940. Det er en bok som står seg selv i våre dager, enten du er en topp moderne laksefisker eller en imitasjonsfisker etter ørret.
- Dette er et bilde fra Aurland som viser norske fluefiskere på 30-tallet med en imponerende sjøørretfangst.

Høy Se og Hør faktor

I denne perioden fikk vi også starten på den kanskje mest eventyrlige episoden i norsk laksefiskehistorie; Eksilrusseren Dennisoffs leie av Årøy fra 1920 – tallet til inn på 1960-tallet. En utrolig historie med voldsomt stor laks, rekorder, internasjonalt jetset og rikelige doser eksentrisme som sentrale elementer.

Dette er Cristoffer Hartvig Munthe på stabburstrammen i Årøy, et av de kanskje mest berømte laksefiskebilder fra Norge noen gang – grunnet størrelsen på avtegningene.

Noen av de mer kjente fangstene i Årøy er Dennisoffs fisk fra 1921 på 68,2 pund, og Cristoffer Munthes kjempe samme år på 39,5 pund eller 31,5 kg.

Fotograf var for øvrig Hjalmar Huitfeldt Kaas – en av Norges fremste fiskeforskere først på 1900-tallet.

Og hvem er så dette? Jo det er den franske motedronningen Coco Chanel – regnet som en av det forrige århundrets mest berømte kvinner. Hva gjør hun her?

Hun har vandret langs fossebruset i Årøy mer enn en gang, trolig med minst to av sine elskere (forhåpentlig ikke samtidig). Den ene var Hertugen av Westminster (som hun holdt på å gifte seg med, men som hun sa, det har vært mange hertuginner av Westminster, men det er bare en Coco Chanel). Den andre, som jeg spekulerer på om kan ha vært der, er storhertug Dmitri, en av de få Romanovene som unnslopp revolusjonen i Russland, og som trolig fisket Årøy sammen med Dennisoff.

Det vet jeg ikke, men det er mulig hotellkongen Charles Ritz også var en av de som Coco omgav seg med i Årøy. Han fisket der i hvertfall flere år på

1950 og 60 tallet. Coco bodde jo nesten hele livet i en egen suite på Ritz i Paris. Ritz og Chanel er i alle fall glitrende eksempler på det franske innslaget i vår historie!

Cowboys

Selvsagt var amerikanere også til stede – de kom for fullt mellom og etter krigene. Nordfjord har sammen med Alta hatt en spesiell draging på Amerikanerne.

William Singer og Olden er den kanskje mest etablerte historien, med start på 1910-tallet. William og Anna Singer er kanskje mer kjent for å ha bidratt enormt til helse- og sosialtilbudet i Nordfjord enn som laksefiskere.

I nyere tid er den kanskje mest kjente amerikanske leien Monells langvarige forhold til Stryn, med base på idylliske Lysvoll som varte fra ca 1950 til 1995. Dette bildet er fra Lysvoll. Dette er en side av fangstdagboken på Lysvoll, ikke eldre enn fra 1981. Og som vi ser var storfisken fortsatt til stede i Stryn! Om dere greier det – se hva som faktisk står her. Dette er altså fra åpningsfisket i 1981, og det er tatt fisk på 20, 23,5, 22,5 og 18,4!!!

Folkefisket og rikmannsfisket side om side: 1950 - 1980

Etter 2. verdenskrig fikk vi ytterligere omveltninger.

I mange elver som tidligere var dominert av engelskmenn kom som sagt andre grupper og etterhvert også andre måter å forvalte fisket på inn. Et av de mer kjente eksemplene er danskenes inntog i Overhalla i Namsen – anført av avismannen Børge Much Jensen og Berlingske Tidende. Men også i andre elver var svenske, norske eller danske grupperinger på fremmarsj på 1950-tallet. Eksempler er Umeå sportfiskeklubbs overtagelse av fisket i Forsjordio i Vefsna, dansker som hadde store deler av Gaula osv osv.

Bildet er fra en Namsenbok og viser Munch Jensen sammen med Prins Richard.

På 60-, og 70- og 80-tallet har en rekke toneangivende amerikanere fisket i Norge, kanskje ikke alltid med den store oppmerksomheten her i landet. Skribenter, banebrytende fiskere og kastere, som Lee Wulff, Joe Brooks og Ernest Schwiebert var i Norge og fisket elver som Gaula, Vosso, Alta, Lærdal, Aarøy og andre vestlandselver. Og demonstrerte samtidig nytt utstyr og nye teknikker som i dag er langt mer vanlig enn tidligere og som har ført skandinavisk laksefiske langt fremover, rent teknisk. Dette har jo supplert det nokså monotone britiske fisket betydelig. Bildet er av Ernest Schwiebert som blant annet fisket Gaula på 1980 tallet med Dalenson og Abelson.

Utover på 70- og 80 tallet er norsk laksefiske en salig blanding av norsk kortfiske, og fiske som er leid opp av norske, danske, svenske og andre formidlere og fiskeinteresserte. Men britene er færre enn noen gang.

Vi ser sveitsere og tyskere, svensker og dansker, amerikanere. En og annen britisk aktør er til stede, men de er få, ekstremt få om vi ser tilbake til tiden før første VK. Scheidegger har Målselv, Dalensson og Abelsson er aktive i en rekke elver, tyskeren Raguse kommer på banen i Lærdal, Stjørdal og Gaula, mens en og annen engelskmann (Brooks, Roxburghe, Power) holder stand i Lærdal og Alta.

Av større norske aktører er både reisebyråer og større firmaer. Flyspesialisten, Braathens safe, Kredittkassen, Rieber osv osv var tungt inne i mange elver. Landslaget for reiselivet hadde også fokus på laksefisket etter krigen og hadde for eksempel et større seminar i 1951. Bildet er fra Korsbrekkeelva som Braathens Safe disponerte i en årrekke frem til elva ble gyroinfisert.

De fåtallige engelske eller amerikanske spesialreisearrangørene som arbeider med fiskereiser trekker seg på denne tiden etter hvert også så å si helt ut av Norge, med unntak av Frontier's Altaengasjement.

Og da er vi tilbake i nåtiden. Utlendingene er jo her fortsatt. Dette er to toneangivende japanske fiskere som er gjengangere i Gaula, Ken og Mary Ann Sawada, eier av Japans største fluefiskeforretning.

Nåtiden

Men hvis vi skal forsøke å kvantifisere litt: Hva vet vi om utlendingene på Norsk laksefiske? Til sammen antar vi at det er mellom 20 og 30 000 utlendinger på laksefiske i Norge hvert år.

Vi vet at danske og svenske dominerer kraftig blant disse.

Men at det også er fiskere fra en rekke andre land;

Finland

Tyskland

Storbritannia

USA

Italia

Nederland

Japan

Osv

Som en foreløpig konklusjon kan vi fastslå at norsk laksefiske har en utrolig rik historie, men at situasjonen i dag er at britene er i et påfallende mindretall ved elvene, også sammenlignet med andre nasjonaliteter, særlig når vi vet hvor dominerende de en gang var.

Noen avsluttende synspunkter på hvordan vi skal lykkes i det britiske markedet:

Ingen tvil: Laksefiske er et opplevelsesbasert reiselivsprodukt!

Ønsker vi å ta dette på alvor er det avgjørende å gå systematisk til verks.

Et reiselivsprodukt har fire hoveddeler: Gjøre, Bo, Spise, Reise!

Viktige virkemidler som en tilbyder rår over i utforming og salg av et produkt: De fire P'er (produkt, pris, plass og promotion).

Hvordan utformer vi produktene våre?

Hvordan priser vi dem?

Hvordan og hvor formidles de?

Alle disse spørsmålene er sentrale, men jeg mener at først og fremst produktutvikling og deretter riktig prising er mer sentralt enn markedstiltak i den satsningen vi nå snakker om.

Som elveeier eller turistvert så står en overfor mange valg. Dette innebærer også aktivt å forholde seg til kundegrupper eller markedssegmenter. Og det innebærer å se på og forbedre produktene. Det innebærer også det å analysere sine konkurrenter.

Sentrale valg på dette seminaret er:

- Go British?
- Bli ved sin lest? (skandinaver?)
- Hva med å satse på en annen målgruppe? (annet land, bedriftsmarkedet)
- Eller rett og slett kombinere?
- Skal en endre kundegruppe: Behov for å styrke produktene og gjøre noe med de fire p'ene!
- Skal en endre kundegruppe: Regn både på inntekts- og utgiftssiden av en satsning!

Noen sentrale spørsmål:

Har vi nok fisk? Om vi ikke har antallsvis nok – har vi store nok fisk?

Har vi gode nok guider? Har vi noen som fyller denne mannens sko? (Olaf Olsen, Lærdal). Vel, dessverre ikke. Jeg kjenner laksefiskeoperatører i Norge som ikke vil ha norske ungdommer som guider og som isteden drar hit drøssevis av svensker. Ikke fordi han misliker nordmenn, men rett og slett fordi de ikke er engasjerte og dyktige nok...

Et siste inkvisitorisk spørsmål: Har vi god nok tilrettelegging langs elvene ? Dra en tur til Skottland eller Island og svaret blir et rungende NEI.

Vi har en fantastisk spennende historie å videreutvikle norsk laksefiske på. Men vi kan ikke leve på fortiden, og mer enn 50 år med hovedsakelig et skandinavisk marked har satt sine spor. Det må arbeid til dersom vi skal lykkes med ambisjonene til dette seminaret!

Vil takke Knut Alfredsen spesielt for råd, tips og opplysninger til dette foredraget.

Takk for meg.

Kilder og aktuelt lesestoff:

To gode oversiktsbøker:

Berntsen, B. 1991. De dansende fluer. Grøndal.

Gulbrandsen, P.G. 1994. Med karjol og laksestenger. Lokalhistorisk forlag.

Bøker fra ulike vassdrag – noen eksempler:

Hjulstad, O. 2000. Namsen i våre minner. Tredje opplag. Eget forlag, Harran.

Bruvoll, J. 1996. Sportsfiske i Lærdalselven. Optrykk 1996.

Thomas-Stanford, C. 1903/1995. A river of Norway. Optrykk med tillatelse av Longman Group.

Saabye, S. 2001. Dage ved Gaula. Forlaget Svalebøgen.

Hvamstad, P. 1964. Blant engelskmenn og andre laksefiskere i Gaula. Årbok 1963-64 Norges Skogbruksmuseum.

Flury, R. & Dalenson, T. 1991. Alten – the Story of a salmon river. Berkhamsted.

Løchen, G. 1970. Laksefiske I Meraker. Norsk Skogbruksmuseum særpublikasjoner nr. 2.

Andre kilder:

Prag, P. 1953. Salmon fishing in Norway. Norwegian Tourist Board, London Office. (brosjyre, 72 sider).

Schwiebert, E. 1972. Remembrances of Rivers Past. The Macmillan Company. (boken har blant annet avsnitt om laksefiske i Vosso; The fickle river of giant salmon, og Lærdal; Raspberries in the rain, Lærdal memories)

Schwiebert, E. 1973. Death of a River-Keeper. D.S. Ellis. (boken har blant annet kapitler om fisket I Årøy; The platforms of despair)

Brekke, R. 1940. Om ørret- og laksefiske i Norge. Grundt-Tanum.

Ulike tidsskriftsartikler fra:

Atlantic Salmon Journal 1994 – 2005 (Utgiver; Atlantic Salmon Federation, St. Andrews, Canada – www.asf.ca)

Flugfiske I Norden 1980 – 2005 (www.flugfiskeinorden.se)